

Sociaal en Cultureel Planbureau

Beleidssamenvatting **Is de politiek er voor iedereen?**

Een onderzoek naar ervaren representatie, institutioneel vertrouwen en politieke participatie bij personen met een migratieachtergrond

Beleidssamenvatting

Is de politiek er voor iedereen?

Een onderzoek naar ervaren representatie, institutioneel vertrouwen en politieke participatie bij personen met een migratieachtergrond

onder redactie van

Jaco Dagevos (SCP) en Floris Vermeulen (UvA)

met bijdragen van

Nella Geurts (Radboud Universiteit)

Jurjen Iedema (SCP)

Ruşen Koç (SCP)

Niels Spierings (Radboud Universiteit)

Sociaal en Cultureel Planbureau

Den Haag, januari 2024

Samenvatting

Onze democratie functioneert optimaal als iedereen kan participeren, gehoord en vertegenwoordigd wordt en dit ook zo ervaart. Maar is de politiek er inderdaad voor iedereen? Politiek actieve geïnteresseerde en gehoorde burgers vormen namelijk zelden een dwarsdoorsnede van de bevolking. De ongelijkheid in participatie, vertegenwoordiging en invloed is selectief en in het voordeel van meer welvarende personen en groepen (Lijphart 1997). Er kan op die manier een vicieuze cirkel ontstaan. De problemen van kiezersgroepen die minder participeren krijgen politiek minder aandacht. Hierdoor wordt het gevoel niet gehoord en gezien te worden verder versterkt en dat leidt vervolgens tot een grotere ervaren kloof met de politiek en nog minder politieke aandacht (Lijphart 1997; Vermeulen et al. 2022). In de huidige Nederlandse politiek is een praktische opleiding, en daaraan gekoppeld een bepaalde inkomenspositie (Bovens en Wille 2011; Hakhverdian en Schakel 2017) en/of een specifieke migratieachtergrond (Mügge et al. 2019; Spierings en Vermeulen 2023) van invloed op minder politieke participatie en minder ervaren politieke invloed.

Tegen deze achtergrond is dit onderzoek uitgevoerd naar ervaren representatie, institutioneel vertrouwen en politieke participatie bij personen met een migratieachtergrond.¹ We hebben in het bijzonder gekeken naar personen van wie de wortels buiten Europa liggen en de nakomelingen van deze migranten (eerste en tweede generatie). Er is nagegaan in hoeverre 1) personen met en zonder migratieachtergrond van elkaar verschillen; 2) welke factoren een rol spelen bij de verklaring van ervaren representatie, institutioneel vertrouwen en politieke participatie; en 3) in hoeverre er een samenhang bestaat tussen deze drie onderwerpen. We maakten gebruik van surveyonderzoek en hielden focusgroepen en individuele interviews.

Descriptieve en inhoudelijke representatie en het belang van *politics of presence*

Bij de vertegenwoordiging van personen met een migratieachtergrond hebben we gekeken naar *descriptieve representatie*. Dat heeft te maken met specifieke kenmerken van de personen in de politiek, zoals etnische achtergrond, huidskleur of religie. Ook keken we naar *inhoudelijke representatie*, dat betrekking heeft op de mate waarin personen ervaren dat de acties en positionering van politici en partijen overeenkomen met hun wensen en belangen, en de mate waarin personen ervaren dat dit overeenkomt met hun wensen en positie. Het idee is dat descriptieve representatie leidt tot betere inhoudelijke representatie vanwege grotere responsiviteit voor de wensen en belangen van de groep die zij vertegenwoordigen. In de literatuur wordt gesproken over *politics of presence*. Gedeelde ervaringen en kennis kunnen specifiek zijn voor personen met bepaalde kenmerken, en het aan de orde stellen daarvan in de politiek is voor een belangrijk deel voorbehouden aan personen met die kenmerken. Het hebben van *gedeelde ervaringen* wordt hierbij als cruciaal beschouwd voor ervaren politieke vertegenwoordiging.

Nederlandse politiek wordt als weinig divers ervaren

Dit onderzoek laat zien dat veel Nederlanders met een migratieachtergrond de politiek, met name de Haagse politiek, als weinig divers ervaren. Daarbij gaat het niet alleen om herkomst, huidskleur of religie, maar ook om kenmerken als klasse, geslacht en opleiding. Zo merken respondenten op dat de meeste politici theoretisch zijn opgeleid en afkomstig zijn uit hogere maatschappelijke klassen, en als gevolg daarvan de bevolking niet goed representeren en kunnen representeren. Een gedeelde migratieachtergrond staat evenwel voor veel respondenten centraal als het gaat om politieke vertegenwoordiging. Het belang van *politics of presence* wordt breed onderschreven. Politici met gedeelde ervaringen zullen eerder en beter relevante standpunten aan de orde stellen. Die gedeelde ervaringen gaan onder meer over de migratiegeschiedenis (bv. als vluchteling of hetzelfde herkomstland) of ervaringen met uitsluiting vanwege herkomst, religie of huidskleur en het verzet daartegen.

¹ Het volledige onderzoek en alle bijlagen zijn te vinden op www.scp.nl.

Respondenten hebben het gevoel dat er door de politiek niet naar mensen zoals zij geluisterd wordt. Politici bagatelliseren onderwerpen die mensen zoals zij belangrijk vinden, of schuiven ze terzijde. Het zijn ervaringen die wijzen op *epistemic injustice*: het niet willen kennen en erkennen van bepaalde ervaringen en vormen van kennis in de politieke context. Daaraan gerelateerd constateren de respondenten dat politici met een migratieachtergrond of die moslim zijn, zich in de politiek niet kunnen of willen uitspreken over kwesties rondom diversiteit en inclusie. Het ontbreekt aan ruimte voor zowel personen als opvattingen die recht kunnen doen aan de verhalen, behoeften en belangen van bepaalde religieuze en etnische groepen. Dat doet afbreuk aan het idee door de politiek te worden vertegenwoordigd. Het wordt als uitsluiting ervaren en draagt bij aan het gevoel dat deze groepen geen onderdeel zijn van het systeem en er geen deel van uit mogen maken. Het tast daarmee ook de geloofwaardigheid van de politiek aan.

Verschillen tussen en binnen migrantengroepen: mensen met een vluchtelingen-achtergrond voelen zich vaak vertegenwoordigd, tweede generatie het minst

In het algemeen is het zo dat de meer gevestigde groepen zich minder door de politiek voelen vertegenwoordigd dan groepen die nog niet zo lang in Nederland zijn. Zo voelen personen met een vluchtelingenachtergrond zich doorgaans goed door de politiek vertegenwoordigd. Dit heeft te maken met de *reference point*-hypothese: het politieke systeem in Nederland wordt vergeleken met dat van het land van herkomst, dat voor velen een reden was om het land te ontvluchten. Nederlanders van de tweede generatie voelen zich gemiddeld gesproken het minst inhoudelijk vertegenwoordigd door de politiek.

Descriptieve representatie is belangrijk, maar niet doorslaggevend voor inhoudelijke representatie

Personen met een migratieachtergrond betrekken bij de beoordeling van politieke representatie zowel descriptieve als inhoudelijke representatie. Dat gaat verder dan alleen de aanwezigheid van politici die op hen lijken en die hun belangen goed vertegenwoordigen. Het heeft betrekking op het hele politieke systeem (descriptief) en op de inhoud en het gedrag van individuele politici (inhoudelijk). Ook gaat het over de kansen die personen met een migratieachtergrond krijgen om hun verhaal, wensen en aspiraties voor het voetlicht te krijgen. Politici met gedeelde ervaringen zorgen volgens respondenten voor een meer responsief politiek systeem dat beter in staat is de problemen te adresseren van mensen die op hen lijken. De bevindingen wijzen erop dat er een grote behoefte is aan *relationele gelijkheid* (Anderson 2010; Klarenbeek 2021). Relationele gelijkheid vereist dat leden van een samenleving elkaars morele waarde erkennen en een gelijke sociale status hebben. Het veronderstelt verder dat er sprake is van gelijke kansen om deel te nemen aan het politieke systeem en dat alle perspectieven en belangen gelijk worden gewogen in besluitvormingsprocessen. Respondenten zien descriptieve en inhoudelijke vertegenwoordiging hierbij als integraal onderdeel, waarin hun gedeelde ervaring, religieuze overtuiging en/of migratieachtergrond politiek wordt geaccepteerd.

Dit onderzoek wijst daarmee op een dynamische relatie tussen (descriptieve en inhoudelijke) representatie, het vertrouwen in politiek en instituties en politieke participatie. Descriptieve representatie van personen met een migratieachtergrond is een belangrijke eerste stap voor politieke representatie en vertrouwen. Hierbij zien we het in de literatuur veronderstelde mechanisme achter de *politics of presence* terug: het is aan personen met een bepaalde religieuze of migratieachtergrond, die *gedeelde ervaringen* hebben, om verhalen, belangen en standpunten onder de aandacht te brengen van de politiek. Descriptieve vertegenwoordiging is dus van belang, maar dit onderzoek laat ook zien dat inhoudelijke representatie daar geen vanzelfsprekend gevolg van is. Respondenten wijzen erop dat er sprake is van een forse kloof tussen wat zij belangrijk vinden en de vertaling in beleid en gedrag en de opvattingen van politici. Juist de thema's die veel personen die tot een ondervertegenwoordigde groep behoren (migratieachtergrond, moslims, vluchtelingen) van belang vinden, krijgen in de politiek weinig ruimte.

Ervaren uitsluiting als bron voor zich niet vertegenwoordigd voelen en laag vertrouwen

Uit deze studie komt nadrukkelijk het belang naar voren van ervaren uitsluiting en discriminatie. Het gevoel dat groepen en personen niet meedoen en niet meetellen draagt bij aan ervaren afstand ten opzichte van het politieke systeem, zowel in termen van representatie als in termen van politiek vertrouwen. De opvattingen over uitsluiting in de samenleving en over uitsluiting in het politieke systeem gaan hand in hand. Het lijkt erop dat de beoordeling van het politieke systeem vooral betrekking heeft op hoe de politiek omgaat met vraagstukken rondom inclusie en diversiteit. Dat betreft zowel de beschrijvende als inhoudelijke vertegenwoordiging: beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het probleem is dus niet automatisch opgelost als er meer personen met een migratieachtergrond in de politiek aanwezig zijn; het is ook van belang ruimte te geven aan deze groepen. Dit is allebei nodig om mensen het gevoel te geven dat ze adequaat vertegenwoordigd worden in de politiek.

Een laag vertrouwen in instituties hangt samen met niet gaan stemmen

Het gevoel niet gerepresenteerd te worden en een laag vertrouwen in politieke instituties zijn belangrijke redenen om niet te gaan stemmen. Dat doen personen met een migratieachtergrond gemiddeld minder vaak dan personen zonder migratieachtergrond. Dat geldt niet voor andere vormen van politieke participatie, zoals het bezoeken van een politieke bijeenkomst of meedoen aan een politieke discussie of actie op het internet. Daarbij verschillen personen met en zonder migratieachtergrond niet van elkaar.

Handelingsperspectieven

Relationele gelijkheid en het overbruggen van recognition gaps

Een belangrijke conclusie van dit onderzoek is dat er onder personen met een migratieachtergrond een breed gedeeld gevoel bestaat dat hun stem en die van mensen zoals zij niet gehoord wordt, dat daar geen ruimte voor is in de politiek. Het gaat in essentie om een gevoel van uitsluiting. Respondenten hebben niet het gevoel volwaardig onderdeel uit te maken van de politiek. In hun ogen is de politiek er niet voor mensen zoals zij. Ze zijn op zoek naar relationele gelijkheid (Klarenbeek 2021). Zoals hiervoor al toegelicht, komt relationele gelijkheid van twee kanten en vereist het dat mensen elkaars aanwezigheid volledig erkennen en accepteren. Het veronderstelt ook dat mensen vervolgens op gelijke voet kunnen deelnemen aan de politiek en gezamenlijk en gelijkwaardig tot besluiten komen. Daarbij moeten de verschillende perspectieven gelijkwaardig worden meegenomen. De uitkomst kan best afwijken van (een van die) posities van mensen met een migratieachtergrond. Sterker nog: dat zal in veel gevallen de praktijk zijn. Wat voor de ene groep belangrijk is, is dat voor de andere in het geheel niet. Ook is niet alles mogelijk wat groepen willen. Het betekent dus niet dat iedereen hun zin moet krijgen, maar door de gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid van het proces en het ontwikkelen van een visie daarop, is te verwachten dat meer mensen zich politiek adequaat vertegenwoordigd zullen voelen.

De behoefte aan relationele gelijkheid in de politiek is niet exclusief voor personen met een migratieachtergrond. In onderzoek naar onder meer politiek vertrouwen en steun voor anti-establishment partijen wordt steeds vaker de oorzaak gezocht in statusverschillen die burgers ervaren tussen de eigen leefwereld en die van de politiek en politici (Noordzij 2023; Gidron en Hall 2020). Dergelijk onderzoek richt zich vaak op praktisch opgeleiden. De ervaren statusverschillen hangen samen met de perceptie dat de leefwereld en leefstijl van politici en praktisch opgeleiden ver uiteen liggen, en ook dat de politiek hier geen rekening mee houdt en erop neerkijkt. Het gevoel niet gekend en niet op gelijke voet behandeld te worden draagt bij aan onvrede en afstand tot de politiek. Lamont (2018) spreekt in dit verband van een *recognition gap*, een erkenningskloof, die zij definieert als ongelijkheid in *cultural membership* tussen groepen. Bij cultureel lidmaatschap gaat het om de status van individuen die collectief worden gedefinieerd als waardevolle leden van een gemeenschap. In het geval van *recognition* of erkenning is hiervan sprake.

Het is geen eenvoudige opgave om relationele gelijkheid te realiseren. Hierbij zien we een relatie met inclusie- en diversiteitsbeleid. Dat heeft als doel om op gelijkwaardige wijze recht te doen aan verschillen tussen personen en groepen en om discriminatie en racisme tegen te gaan. We weten van andere domeinen, zoals de arbeidsmarkt, dat dit een complexe weg is en dat relationele gelijkheid niet van de ene op de andere dag is gerealiseerd. Bij het politieke domein lijkt het erop dat hier nog belangrijke stappen zijn te zetten. Verschillende respondenten geven mee dat het in de politiek en bij politieke partijen aan visie ontbreekt hoe er vormgegeven kan worden aan relationele gelijkheid. Onze aanbeveling is om hier meer aandacht aan te besteden, met als centrale vraag hoe via descriptieve en inhoudelijke representatie meer recht kan worden gedaan aan de toegenomen diversiteit van de Nederlandse samenleving. Een eerste stap daarbij is het vergroten van de toegankelijkheid tot de politiek van personen uit ondervertegenwoordigde groepen. Uit ons onderzoek maken we op dat deze stap alleen niet volstaat. Het is ook belangrijk dat in de politiek uiteenlopende perspectieven en belangen ruimte krijgen en dat die op een gelijkwaardige manier worden gewogen.

Het ontwikkelen van een inhoudelijke visie op pluriformiteit en inclusie

Politieke partijen worstelen, zo blijkt ook uit dit onderzoek, met de zogenoemde identiteit-naar-politiek-link, waarbij sociale identiteiten van politieke betekenis zijn (Lee 2008). Identiteitskwesaties zijn een belangrijk onderdeel van ons politieke systeem geworden. Met welke sociale groep iemand zich identificeert kan politiek relevant zijn, alhoewel dat niet voor iedereen geldt. Het politiek negeren, bagatelliseren of zelfs stigmatiseren van migratieachtergrond en gerelateerde ervaringen, waarden, emoties en verschillende identiteiten blijkt een belangrijke factor te zijn om de lage ervaren politieke vertegenwoordiging en het lage politieke vertrouwen van veel personen met een migratieachtergrond te begrijpen. Het ontbreekt, volgens onze respondenten, in de Nederlandse politiek aan een duidelijke visie op onze pluriforme samenleving. Politici en politieke partijen voelen zich er vaak ongemakkelijk bij. In veel gevallen is dat vanwege een zekere handelingsverlegenheid, maar ook vanwege de verwachte kritiek vanuit de bevolking en sommige andere politieke partijen. Een pluriform Nederland betekent uiteindelijk ook het accepteren van een pluriformiteit in politieke opvattingen en denk- en leefwerelden, tussen maar ook binnen groepen. Er moet dan serieus worden nagedacht over manieren waarop ondervertegenwoordigde groepen toegang krijgen tot alle onderdelen van het Nederlandse politieke systeem, ook als deze groepen andere denk- en leefwerelden hebben dan de mainstream.

Meer aandacht voor diversiteit en inclusie bij politieke partijen

Politieke partijen zouden een actiever diversiteitsbeleid moeten voeren om een grote groep personen met een migratieachtergrond de ruimte te geven om vanuit hun eigen ervaring hun verhaal te doen. De politiek lijkt in diversiteitsbeleid achter te lopen bij andere sectoren in de samenleving. Ze kan haar voordeel doen door meer gebruik te maken van hun ervaringen en bestaande *best practices*. Binnen het bedrijfsleven nemen bedrijven bijvoorbeeld steeds vaker, opvallend genoeg daartoe aangemoedigd door de overheid, initiatief om de status quo op de werkvloer te doorbreken. Het streven daarbij is meer diversiteit en inclusie op verschillende plekken in de organisatie. Om de in- en doorstroom van personeel te bevorderen, hebben bedrijven extra aandacht voor het creëren van een meer open omgeving. Daarin wordt de waarde van culturele diversiteit benadrukt en krijgen professionals de ruimte zich succesvol te ontwikkelen (Van Oudenhoven-van der Zee en Van Alphen 2019; Vermeulen en Marczyński 2021).

De politiek is er voor iedereen: weerwoord bij discriminerende uitingen politici

In essentie gaat het erom dat ondervertegenwoordigde groepen toegang krijgen tot het politieke systeem en zich daar onderdeel van voelen. Discriminerende uitingen van politici staan hier haaks op. Personen met een migratieachtergrond zijn kritisch over politici die zich discriminerend uitlaten. Het doel van de politiek en politieke ambtsdragers moet zijn dat ze groepen insluiten en groepen niet apart zetten. Dat dit gebeurt, vinden respondenten afkeurenswaardig. Waar zij behoefte aan hebben, is dat de politiek weerwoord biedt en afstand neemt van dergelijke uitlatingen. Ze willen door de politiek en politici vertegenwoordigd worden. Dit wordt belemmerd door discriminerende uitingen en daar niet tegen optreden.

In het publieke en politieke debat is er een dunne lijn tussen enerzijds het benoemen van problemen en spanningen over de pluriforme samenleving en anderzijds het uitsluiten van bepaalde bevolkingsgroepen. Het problematiseren van diversiteit door politici of publieke figuren kan elders in de samenleving drempels voor politieke participatie opwerpen, die de ongelijkheid verder vergroot. Dat betekent niet dat onderwerpen die met een diverse samenleving te maken hebben niet geproblematiseerd kunnen worden. De politiek gaat, en moet gaan, over hoe de samenleving er in de toekomst uit zou moeten zien. Spanningen en conflicten moeten daarbij bespreekbaar zijn. Het is wel belangrijk dat deelnemers aan in het politieke en publieke debat zich bewust zijn van de consequenties die bepaalde standpunten hebben voor de ervaren politieke vertegenwoordiging van personen met een migratieachtergrond. Het problematiseren van die achtergrond kan uiteindelijk bijdragen aan structurele participatieve en representatieve ongelijkheid in Nederland.

'Reguliere' maatregelen om representatie en vertrouwen te vergroten

Dit onderzoek wijst op factoren die ook in ander onderzoek onder de bevolking worden gevonden. Respondenten maken zich zorgen over de omgangsvormen in de politiek en het gebrek aan daadkracht. Het niet goed functioneren van de overheid zet het vertrouwen in de politiek onder druk. De toeslagenaffaire wordt hier als vaak als voorbeeld genoemd, die in het bijzonder personen met een migratieachtergrond heeft geraakt. Burgers verwachten een responsieve en goed presterende overheid (Van Noije et al. 2023), en dat is bij de respondenten in dit onderzoek niet anders. Daarop gerichte 'reguliere' maatregelen zullen dus ook bijdragen aan het vertrouwen in de politiek van Nederlanders met een migratieachtergrond. Burgers (met en zonder migratieachtergrond) zijn somber over het probleemoplossend vermogen van de overheid; het vergroten daarvan is een belangrijke factor voor het vertrouwen in de politiek. Daarnaast wijzen Van Noije en collega's op het belang van een meer gelijke invloed van burgers op de politieke besluitvorming. Het is een thema dat ook duidelijk naar voren komt uit ons onderzoek onder personen met een migratieachtergrond. Belangrijk hier is dat besluiten zijn gebaseerd op een inclusieve belangenafweging. Een eerste stap daarvoor is een betere numerieke representatie van ondervertegenwoordigde groepen. Ook moeten de belangen en standpunten van groepen met een lager institutioneel vertrouwen nadrukkelijk worden meegewogen in de politieke besluit- en beleidsvorming. Daarnaast is een meer transparante besluit- en beleidsvorming relevant voor politiek vertrouwen en representatie. Een inclusieve belangenafweging zal niet altijd voor iedereen zichtbaar zijn. Een betere en transparante verantwoording waarom welke keuzes zijn gemaakt, kan mogelijk het gevoel wegnemen dat de belangen van sommige groepen zwaarder meetellen dan die van andere.

Een inclusieve belangenafweging is onderdeel van een empathische en veerkrachtige overheid (Van Oudenhoven-van der Zee 2023). Deze kan bijdragen aan meer ervaren representatie en meer vertrouwen in politiek en instituties. Kenmerkend voor een empathische overheid is dat burgers, in al hun verscheidenheid, zich voldoende gerepresenteerd voelen. Meerstemmigheid behoort het uitgangspunt te zijn van beleid in een samenleving die steeds diverser wordt. Een empathische overheid probeert rekening te houden met de verschillende behoeften en mogelijkheden van burgers en wat zij nastreven. Dit onderzoek onderstreept het belang van meerstemmigheid en het feit dat daarvan in de ogen van veel van onze respondenten geen sprake is. Migratieachtergrond in brede zin – etnische achtergrond, religie, kleur – vormt daarbij een belangrijk referentiekader: het gaat om gedeelde ervaringen over bijvoorbeeld de migratie, de geschiedenis van een groep en over uitsluiting vanwege herkomst, religie of huidskleur. Ervaringen die onderdeel zijn van de meerstemmigheid van politiek en beleid.

Over de auteurs

Jaco Dagevos is senior onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau en als bijzonder hoogleraar Integratie en migratie verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zijn onderzoek richt zich op de positieverwerving van personen met een migratieachtergrond en het daarop gerichte beleid.

Floris Vermeulen is universitair hoofddocent Politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, en voormalig codirecteur van het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES). Zijn onderzoek richt zich op de maatschappelijke en politieke participatie van personen met een migratieachtergrond, voornamelijk op het lokale niveau en op (lokaal) beleid rond thema's als integratie en religieuze diversiteit.

Nella Geurts is universitair docent en onderzoeker bij de afdeling Sociologie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Ze is expert op het gebied van ervaringen van in- en uitsluiting onder mensen met een migratieachtergrond in West-Europa en hoe dit van invloed is op diverse uitkomsten, waaronder politiek vertrouwen en het thuis voelen in Nederland. In haar onderzoek gebruikt Geurts vaak een mix van kwalitatieve en kwantitatieve methoden, waaronder het analyseren van grootschalige surveydata en diepte-interviews.

Jurjen Iedema is als statistisch adviseur/onderzoeker verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau. Hij is geïnteresseerd in de toepassing van geavanceerde analysemethoden, zoals structurele vergelijkingsmodellen, multiniveaumodellen, paneldata-analyse, latenteklassenanalyse, *event history*-analyse en multiële-imputatiemethoden.

Rușen Koç is zelfstandig onderzoeker. Hij was in de periode 2022-2023 verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau en heeft meegewerkt aan het kwalitatieve onderzoek en de analyse en rapportage voor deze publicatie. Op dit moment werkt hij aan onderzoeken onder de islamitische gemeenschap en de mate van integratie van deze groep binnen het hoger onderwijs, de politiek, en het maatschappelijk middenveld. Daarnaast geeft hij trainingen over interview- en veldwerktechnieken, sociale cohesie en inclusiviteit.

Niels Spierings is hoogleraar in processen van in- en uitsluiting, bij de afdeling Sociologie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Zijn werk richt zich onder andere op politieke inclusie van etno-religieuze minderheden, lhbtq+-politiek, rechtspopulisme en intersectionaliteit, momenteel met een focus op Nederland en Europa. Op dit moment leidt hij een NWO-project over de rol van religiositeit onder moslims voor hun sociopolitieke inclusie (VI.Vidi.191.023).

Literatuur

- Anderson, E. (2010). *The imperative of integration*. Princeton: Princeton University Press.
- Bovens, M. en A. Wille (2011). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Gidron, N. en P.A. Hall (2020). *Populism as a problem of social integration*. In: *Comparative Political Studies*, jg. 53, nr. 7, p. 1027-1059.
- Hakhverdian, A. en W. Schakel (2017). *Nepparlement? Een pleidooi voor politiek hokjesdenken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Klarenbeek, L. (2021). *Relational integration: From integrating migrants to integrating relations* (proefschrift). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Lamont, M. (2018). Addressing recognition gaps. Destigmatization and the reduction of inequality. In: *American Sociological Review*, jg. 83, nr. 3, p. 419-444.
- Lee, T. (2008). Race, immigration, and the identity-to-politics link. In: *Annual Review of Political Science*, jg. 11, p. 457-478.
- Lijphart, A. (1997). Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma presidential address, American Political Science Association, 1996. In: *American Political Science Review*, jg. 91, nr. 1, p. 1-14.
- Mügge, L.M., D.J. van der Pas en M. van de Wardt (2019). Representing their own? Ethnic minority women in the Dutch Parliament. In: *West European Politics*, jg. 42, nr. 4, p. 705-727.
- Noije, L. van, J. den Ridder en B. Geurkink (2023). Democratie en vertrouwen. In: D. Verbeek-Oudijk, S. Hardus, A. van den Broek en M. Reijnders (red.), *Sociale en Culturele Ontwikkelingen. Stand van Nederland 2023* (p. 111-132). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Oudenhoven-van der Zee, K. van (2023). *50 jaar SCP. Op weg naar een veerkrachtige en empathische overheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Oudenhoven-van der Zee, K. van en C. van Alphen (2019). *Waarde van het verschil. Diversiteit in een arbeidscontext*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Spierings, N. en F. Vermeulen (2023). Minding the political engagement gap: how discrimination and religion impact Dutch voters with an immigrant background. In: *Acta Politica* (doi.org/10.1057/s41269-023-00286-7).
- Vermeulen, F. en P. Marczyński (2021). *Representatief? Een essay over diversiteit in de Nederlandse politiek*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Vermeulen, F., F. Kaulingfreks en S. Redan (2022). *Lage lokale betrokkenheid en grote ongelijkheid*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Dit is een uitgave van:

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

Foto omslag: ANP | Hollandse Hoogte | Peter Hilz

50 jaar spiegel
van de
samenleving

The logo consists of the number '50' in a large, white, sans-serif font. The '0' is partially filled with a white silhouette of three stylized human figures of varying heights, representing a family or a group of people. To the right of the '50', the text 'jaar spiegel van de samenleving' is written in a smaller, white, sans-serif font, arranged in three lines: 'jaar spiegel', 'van de', and 'samenleving'.